

Лариса ВАРЗАЦЬКА,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий
співробітник Інституту
педагогіки АПН України;
Людмила КРАТАСЮК,
асистент кафедри
української мови
Житомирського державного
університету
ім. Івана Франка

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ: ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ*

Інтерактивні технології на уроках української мови і мовлення є важливим складником особистісно-зорієнтованого розвивального навчання.

Найхарактернішою ознакою такого способу пізнання (інтерактивних технологій) є те, що активними співтворцями навчально-виховного процесу стають самі учні. Вони є суб'єктом пізнання. Кожен школяр долучається до співпраці в колективній, груповій діяльності.

Учень і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчально-виховного процесу. Вони спільно визначають мету діяльності, об'єкт, суб'єкт, засоби діяльності, результати навчання. Під час такого спільного пошуку здійснюється обмін думками, знаннями, способами діяльності, внаслідок чого відбувається рефлексія, оцінювання здобутих результатів. Учні усвідомлюють, чого вони досягли на певній сходинці пізнання, що вони знають, уміють, як виражають своє емоційне ставлення до об'єкта навчання, як володіють оцінними судженнями, як збагатилися їхній особистісний досвід творчої діяльності.

Активність учня як співтворця навчально-виховного процесу забезпечується (це обґрунтував видатний дидакт А.Хуторської) на всіх його етапах.

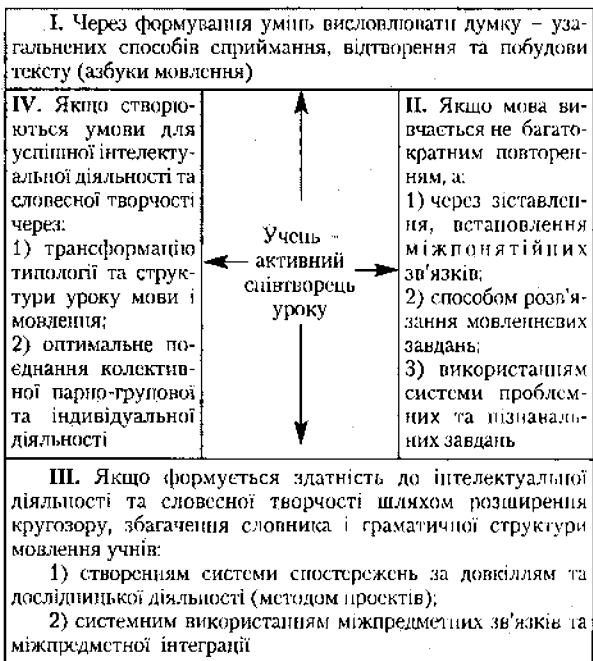
✓ На першому етапі учень, використовуючи способи пізнання, вивчає певний об'єкт дійсності, знаходить і створює знання про нього, конструє суб'єктивні образи об'єктів, власне знання, одержує особистісний освітній продукт.

✓ На другому етапі створюється можливість кожному учневі зіставити власний освітній продукт з освітніми продуктами своїх однокласників та історико-культурними продуктами людства в певній галузі. З цією метою вчитель пропонує дітям на уроці різні форми й методи інтерактивного навчання (уявна екскурсія, огляд-конкурс творчих робіт, хвилинка ерудита, уявне засідання гуртка тощо).

✓ Третій етап є узагальнювальним: він дає змогу кожному учневі на основі даних зіставлень, проведених на попередньому етапі, створити сукупний освітній продукт виучуваного.

Визначальною умовою ефективного застосування інтерактивного навчання на уроці рідної мови і мовлення є сукупність чотирьох методичних підходів, які програму-

ють позицію учня як активного співтворця уроку (див. схему).

Створюючи навчальні групи учнів із певною дидактичною метою, виходимо із законів групового розвитку людей, закономірностей спілкування і взаємовпливу в малих групах, установлених соціальними психологами. Прагнемо, аби малі навчальні групи були діяльними, аби індивідуальні дії кожного учасника інтегрувалися в єдину діяльність групового суб'єкта навчання. З цією метою під час інтерактивного навчання враховуємо сукупність таких необхідних чинників:

- психологічну сумісність: усі представники групи бажають працювати у її складі;
- навчальні можливості, інтереси, нахили дітей. За будь-якого способу поділу на групи не менш як половина її учасників здатні працювати на достатньому рівні. А інтереси, творчі можливості дітей враховуються з огляду на дидактичну мету уроку;
- систематичність у застосуванні інтерактивних технологій;
- оптимальне поєднання парно-групової, колективної та індивідуальної діяльності;
- зорієнтованість інтерактивних технологій на структуру навчально-виховного процесу (див. табл.).

* Початок див. у ж. "Дивослово", № 10, 11 за 2004 р.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Етапи навчання. Співвідношення емоційно-образної та логіко-понятійної діяльності	Мовні завдання	Мовленнєві завдання як засіб унаочнення виучуваних мовних явищ	Доцільне поєднання колективної, парної, групової та самостійної діяльності
I. Початковий етап ознайомлення з новими знаннями (7–9 хв). Емоційно-образна діяльність та логіко-понятійна виступають як рівноправні	Мотивація, актуалізація опорних знань і досвіду; постановка завдань; спостереження за істотними ознаками виучуваного, виділення та осмислення їх	а) конструктивні вправи (зіставлення, відновлення, поширення, переконструювання, редагування, переказування тексту); б) спостереження за засобами виразності в тексті (музиці, живопису), створення словесних, графічних, хореографічних малюнків, діалогів, описів, міркувань; добір заголовків; поділ тексту на частини; в) усний журнал, хвилинка ерудита, засідання клубу допитливих, огляд-конкурс малюнків, творів за власними спостереженнями; інтерв'ю з письменником, художником, композитором; г) літературно-драматичний монтаж, добір музики, картини до тексту, імпровізовані творчі роботи, драматизація	1) з метою актуалізації опорних знань та мотивації використовується групова діяльність (групи формуються динамічні, різнорівневі за складом, а також за інтересами та здібностями дітей); 2) з метою осмислення істотних ознак виучуваного матеріалу доцільні такі організаційні форми: а) парна діяльність з елементами ігрової; б) колективна діяльність із засобами програмового контролю та ігровою діяльністю, в т.ч. – рухливою; в) групова діяльність із різнорівневим складом учнів; г) групова діяльність для учнів низького розвитку з певною мірою допомоги; д) групова діяльність для дітей з високим рівнем розвитку, здатних опановувати навчальний матеріал дослідницьким методом (“Юні лінгвісти”)
II етап – закріплення, узагальнення, корекції та контролю. Переважає логіко-понятійна діяльність, емоційно-образна є супровідною	Мовні завдання плануються у системі уроків. На перших уроках вивчення теми акцентується відпрацювання навичок, закріплення, корекція, контроль. На наступних уроках у центрі уваги – встановлення міжпонятійних зв'язків, удосконалення опорних умінь, підготовка до сприймання наступного матеріалу. Останній урок вивчення теми є інтегрований. Зосереджується увага на ролі мовних засобів у вираженні думки	Завдання спрямовані на розвиток умінь використовувати здобуті знання для вираження думки: а) на перших уроках вивчення теми – конструктивні завдання з певною мірою допомоги; б) на наступних уроках – складання розповідей, описів, міркувань за допоміжними матеріалами з певною мірою допомоги; в) на заключному уроці розв'язуються мовленнєві завдання з вищим рівнем творчості й самостійності	1) парна та групова різнорівнева діяльність з елементами ігрової для вироблення навичок контролю, самоконтролю, закріплення ознак виучуваного, формування умінь користуватися правилом (алгоритмом, таблицею, схемою); 2) групова діяльність різнорівнева для опанування умінь встановлювати міжпонятійні зв'язки, групувати мовні явища, узагальнювати; 3) система короткочасних самостійних робіт; 4) групи “Юні лінгвісти” – діяльність спрямована на поглиблення та розширення лінгвістичних знань (дослідницька діяльність – з'ясування походження, значення слів та фразеологізмів); 5) парна (групова) діяльність за інтересами, здібностями з метою збирання матеріалу для твору та первинного обговорення задуму, висловлювання; 6) парна (групова) різнорівнева словесна творчість; 7) групова мовленнєва творчість за інтересами, за здібностями (“Юні казкарі”, “Юні поети”)
III. Прикінцевий етап уроку (3–6 хв). Емоційно-образна діяльність переважає	Пропонуються завдання на розвиток опорних умінь з елементами ігрової та іншої емоційно-образної діяльності. Ці завдання мають на меті викликати подив, інтерес до мовних явищ, зняти втому	Мають відкривати перед дітьми нові обрії словесної творчості	Групи за інтересами і здібностями для редагування та обговорення створених висловлювань (“Ми – казкарі”, “Ми – редактори”, “Ми – актори”, “Ми – художники-ілюстратори”)

КАЛЕНДАРНЕ ПЛАНУВАННЯ*

II семестр

Пор. №	Дата	Тема узагальнювального уроку	Лінгвістична змістова лінія	Комунікативна змістова лінія	Соціокультурна лінія	Система спостережень і дослідницької діяльності	Художня діяльність	Позакласне читання	Форми і методи інтерактивного навчання
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
75.		Написання м'якого знака. Апостроф	Узагальнення та систематизація знань	Евристична бесіда; техніка мовлення; усне малювання; твір-роздум; твір – опис місцевості	Т. Шевченко – геніальний український поет	Уявна екскурсія по місцях, пов'язаних з долею Т.Шевченка; спостереження за красою рідної природи; розповідь про експонати з музею Т.Шевченка	Виразне читання; усне малювання; загадки; власні твори-мініатюри	Т.Шевченко, "Кобзар"; О.Іваненко, "Тарасові шляхи" (ч. I. "Сирота в свитині")	Урок-екскурсія. Кросворд; лінгвістичний ключ; творча робота; групи за нахилом: "Екскурсоводи", "Екскурсанти"
90.		Групи слів за значенням (синоніми, антоніми, омоніми)	Узагальнення та систематизація знань	Порівняння текстів; усне малювання; редагування; утворення словосполучень; складання казки	Краса рідної природи	Лінгвістичне спостереження; спостереження за живописною роллю дієслів; дослідження лексичного значення омонімів; робота зі словниками	Виразне читання; народний прогностик; складання казки	П.Тичина, "Як дуб з вітром бився"; М.Рильський, "Зимовий танок"; В.Сосюра, "Літо", "Осінь"	Рольова гра "Мікрофон"; хвилинка ерудита; проблемне питання; лінгвістична задача; народознавча дискусія; творча робота; групи за нахилом: "Юні поети", "Юні етнографи", "Юні лінгвісти"
96.		Форми слова і спільнокореневі слова	Узагальнення та систематизація знань	Стилі мови і типи мовлення; характеристика тексту; усний переказ; усна розповідь; творча робота (привітання)	Перше слово – мати	Спостереження за доббором заголовка; дослідження за походженням слів	Виразне читання; виконання пісні; репродукція картини	В.Скуратівський, "Берегиня"	Урок-присвята. Поетична пауза; проекти; проблемне питання; лінгвістичне спостереження; лінгвістична гра; лінгвістичний ключ; групи за нахилом: "Юні актори", "Юні народознавці", "Юні художники", "Юні літературознавці"
100.		Значущі частини слова	Узагальнення та систематизація знань	Усний діалог; усна розповідь; побудова словосполучень; характеристика текстів різних стилів; твори-описи	Дивовижне в природі. Природні явища	Спостереження за довкіллям; дослідження стилістичної ролі префіксів і суфіксів	Виразне читання; прислів'я; загадки; творчі роботи	В.Сухомлинський, "Казки під голубим небом"	Стилістичний експеримент; пошукова робота; робота з таблицею; проблемно-пошукові завдання; лінгвістичне дослідження; тест
123.		Змінювання і творення слів. Основні способи словотвору	Узагальнення та систематизація знань	Усний переказ; усний діалог; складання плану; визначення меж речень; написання пам'ятки; продовження казки (за поданим початком і кінцем)	Книга – твій друг	Спостереження за живописною роллю дієслів; пояснення заголовка твору та лексичного значення слів; дослідження походження слів	Виразне читання; прислів'я; загадки; жарти; рукописні книжки	"Біблія для дітей"	Поетична хвилинка; лінгвістичне спостереження; робота з таблицею; огляд-конкурс; міні-лекція; творчий диктант; хвилинка відпочинку; лінгвістичне обґрунтування; гра "Аукціон"

* В основу планування узагальнювальних уроків покладено Календарне планування: Рідна мова: 5–11 класи / Л.В.Скуратівський, Т.Г.Шелехова, – К., 2001.